

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Extra Posten.

Måndagen den 6 December 1819.

Om Svenska Språket.

Vid den tiden Svenska och Danska språken först utvecklade sig, ur deras gemensamma norröna moder, voro de sins emellan mycket mera lika, än de nu äro, så att det verkeligen fordras vana, för att med säkerhet afgöra, om ett document från 1300-talet eller äldre, är på Svenska eller Danska *). T. ex. början af den gamla Romanen: *Hertig Fredrik af Normandi*, heter på Danska:

Et Ewentyr tha begynes heræ
Wille J höræ hwræ thet æræ
Tha ma J hæræ förstandhæ
Hwadh the haffdhe ther til handhe
The af Konning Artus sege kwnne
I hans Dage man thet fwnne
Thet man inghen Herræ wistæ
Meræ Ewentyr ath fræsthæ &c.

På medeltidens Svenska låta åter dessa Rim sålunda:

Thet äffuentyr thet börjas her,
Velen J höre, huru ther ær,
Så mågen J her förstaande
Hwad thet haffuer der till hande,

*) Så är tvisten icke ännu fullkomligt afgjord om den rara Boken *Vor True Tijder*, från början af 1500-talet, är på Svenska eller Danska.

The aff Koning Artus sige kunne,
Om hans Dage man thet funne,
Att man ingen Herre viste,
Flere äffuentyr att freste &c.

Af dessa prof att döma, ser man att Danskau, redan då, antagit sin karakter af öfvervägande vekhet. Så förmiltrade hon de skarpa *r*-ljuden, vid ordens slut, genom tillsatta *æ*; upplöste på sina ställen *g* till *y*; förminskade consonanternas antal vid slutet af orden o. s. v. Svenskan deremot tyckes redan då hafva åtrått ett renare ljud och en högre bestämhet i hela sitt väsende. Denna karakter erhöll ännu mera fasthet och hållning, genom ett stort masterstycke, i prosaisk skrift, neml. *Konunga- och Höfdinga-Styrelsen*. Den politiska visdom detta arbete innehåller, kan längesedan vara föråldrad, men i afseende på dictionens ypperlighet och stylens sakra utbildning, blir det alltid ett oskattbart Document, som af hvarje redlig forskare, efter grunderna för Svenska språket, först och sist måste studeras. Det var också egentligen ifrån det samma, som C. Rudenschöld abstraherade: "att tydelighet, korthet och en naturlig sammansättning varit våra Förfäders smak och språkets egentliga lynne, så fjerran ifrån fåfång granlåt, som ifrån nedriga ordasätt. Jag kallar naturlig samman-

sättning, då orden stå i den ordning som närmast instämmer med sättet att tala. I dessa delar har vårt språk, i allmänhet att säga, ingen fremmande smitta antagit; det är ock dess rätta natur, och den derifrån viker, kan såsom en affälling anses *).

Man har ofta yrkat, att bland andra menliga följder af Calmare-Unionen, var äfven Svenska språkets genom Danskans påverkan åstadkomna förändringar. Detta påstående torde dock, vid närmare påseende, sakna all grund. Det ena språket verkar icke på det andra, utan i följd af sin högre odling, och Danskans stod, vid Unionstiden, om ej på en lägre, åtminstone icke på en högre odlingsgrad än Svenskans. Och att härleda detta inflytande från de utländske Regenterna och Fogdarne, blir så mycket mera ogiltigt, som desse, enligt alla bevarade historiska documenter, mera talade Tyska än Danska. Vi finna också i alla skrifter, äfven från den sednare Unions-tiden, t. ex. slutet af den större Rim-Chronikan, Codex Vadstenensis o. a. ungefärligen samma, nästan oförändrade språk som i Konunga- och Höfdinga-Styrelsen. Helt annorlunda blef förhållandet efter Reformationen, och med den af denne föranleddes Bibel-Översättningen, kan man säga, att första Perioden ingår af Svenska språkets egentliga utvecklings-historia. Det var naturligt att våra första Reformatorers åtgärder, kraftigare skulle verka, än allt hvad förut blifvit tillgjordt, ty ett så stort, så af allmänna intresset omfattadt verk, som Bibel-översättningen, hade icke förr i Sverige blifvit företagit. Dessutom ålode Religionsintresset Reformatorerne icke allenast, att vara flitige Predikanter, utan äfven Forfattare, för att undervisa sina Landsmän om Lutherska Lärans grunder, och att för den bereda öppna

*) Tal vid Præs. nedl. i Kongl. Vetenskaps-Akademien, om Svenska Språkets Art etc. Stockh. 1772 sid. 4.

hjertan. Vi ega också från denna tiden ett icke obetydligt antal Psalmer, Läro- och Andagsböcker, hvilka allmänt spriddes och småningom bestämde språkformen. Men då man erinrar sig, att det var från Tyskland, som Reformationsljuset inkom i Sverige, och att det var ur Tyska Theologers skrifter, som våra inhemska hemitade grunderna för sin lära, ja! att för sjelfva Svenska Bibelöversättningen, Luthers Tyska låg till grund, så inses lätt från hvad håll de åstadkomna förändringarne i språket, skulle härflyta. Detta må visserligen ej tadlas, då man besinnar hvilken tillväxt i odling, som Tyskan genom Luther och hans vänner erh. lit, i synnerhet då detta begagnande af fremmande ljus, skedde med den klarsinniga consequens, som af bröderna Petri, af hvilka vi hafva skrifter kvar af en ganska vacker diction och ett rent, bestämdt språk. Detta Svenskans, germaniserande fortsattes sedermera och ofta kanhända icke med samma vishet, genom den uppkomna yanan. att alla Svenske Lärde studerade vid Tyska Universiteter och att Tyska skrifter flitigt öfversattes. Emedlertid befordrades, af den tilltagande litterära verksamheten, språkets utveckling så snart och betydligt, att under Gustaf II Adolphi regering, en ruision af Bibel-översättningen, i afseende på språket, måste företagas, och då denna upplaga, eller den så kallade Gustaf Adolphi Bibel, länge varit ansedd såsom normen för en ägta och ren Svenska, så kan man anse, att med den började andra Perioden i Svenska språkets Historia. Under denna period, hvilken man kan anse hafva sträckt sig ända ned till slutet af 1730-talet, emedan dessförinnan ingen ting af betydighet inträffade, som gjorde epok i språkets utvecklings-gång -- under denna period, säger jag, uppstodo, redan vid dess början, tvenne män, hvilka med innerlig nit och kärlek omfattade Modersmålet och vilie göra allt för

dess bildning. Dessa vore Buræus och Stjernhjelms. Den förre ville till och med redan genom en Grammatika, regelbinda språket. Då man besinnar att modersmålet just då först egentligen börjat sin utbildning, måste man visserligen finna det lyckligt, att detta försök, till följe af Författarens runicocabbalistiska griller, lemnades aldeles utan uppmärksamhet. Men med vida djupare genialisk åsigt i detta, som i allt annat, gick Stjernhjelms till verket, för att tydligen sätta i dagen Svenskans nativa härlighet och afhjelpa dess fel och brister. Han beundrade sig att använda den till större, så poetiska som vetenskapliga compositioner, och här under, för att få uttryck för sina idéer och begrepp, försökte han dels nya sammansättningar af allmanbekanta ord, dels upptog han gamla, föråldrade och ur-bruk komna, af hvilka han verkligen åter infört åtskilliga, äfven i det ännu brukliga språket. Till och med gick han så långt i sin purismus -- ehuru hans skarpa öga icke öfversåg hvad modersmålet tarfvade -- att han ville försöka forsvenskning af de vetenskapliga termerna. Så föreslog han, att för *Terminus technicus* bruka *konstmätigt Märkisord*; för *Analogia*, *Genlikhet*; för *Complexio*, *Jämnförfattning*; för *Dialect*, *Munlag*; för *Ratio*, *Reda*; för *Proportion*, *Sammanjämnad*, o. s. v. Men ej nog dermed! Han insåg lika klart, som allt annat stod för hans skarpa snillesöga, att hvarje försök till att regelbinda språket, vare sig i orthografisk, etymologisk, prosodisk, ja till och med syntactisk hänsigt, måste utfalla skelt och snarare leda till skada än till gagn, innan man hade en fullständig lexicografisk öfversigt af språkets gradvisa utveckling; af hvarje ords utdannade och öfverförda betydelse; af dess utgreningar m. m. och att tillvägbringa en sådan öfversigt, gjorde han början i sin *Svea- och Götha-Måles Fatabur*, af hvilken dock, man känner icke hvarfö-

re, blott ett par ark blefvo tryckta. Emedlertid efterlemnade han sig en stor mängd Anteckningar och Samlingar, för detta ändamål, af hvilka Spegel visste att draga nytta, under utarbetandet af sin Ordbok: i flere afseenden ännu den bästa vi hafva, ehuru visserligen icke utford med den genialiska grundlighet och storsinnighet i tendensen, som skulle karakteriserat Stjernhjelms Verk, om det någonsin blitvit färdigt.

Men Stjernhjelms bortgick, utan att lemna efter sig någon af samma säkra filosofiska takt, samma poetiska talent, samma vidsträckta lärdom och i-härdiga forskningsifver, som med sitt snilles auctoritet kunde fullfölja hvad han börjat, och derföre, oagadt en mängd gamla hägvigtiga språkdocumenter, såsom Konunga- och Höfdinga-Styrelsen, Provinci-Lagarne och Rim-Chronikorna, framdragas i dagsljuset, och oagadt ett icke ringa antal förtjente personer -- en Wallenius, en Lagerlöf, en Tjellmann, en Hjärne, en Swedberg, m. fl. -- aflades med systematiska byggnader af Svenska språklaror, försämrades den arma svenskan dock allt mer och mer. Icke allenast Tyskan -- hvartill Stjernhjelms sjelt, nog öfverflödigt, gifvit exempel -- utan äfven Fransyskan, småningom nästan uteslutande utträngde vårt språk, till trots af G. Rosenhanes rimade yredesförtviflan deröfver, sina idiotismer, vändningar, ord och ordformer, under skygd af den tidens herrskande scholastiskt-analytiska Philosophi, som endast genom ett sammanhopande af Synonymer ur nästan alla möjliga språk, kunde finna rådrum för sitt ytterst subtila begreppsklyfvande. Men största skadan gjorde dock visserligen detta tidehvarfvets mångfalldiga och alltid färdiga tillfällighets-rimmare. Utan öra för språkets musik och ordens accent, icke eftersträfvande annat, än att så fort som möjligt, få fylla de rimmade radernas föreskrifna versmått, upp- och nedvände de språkets ursprungliga

grundljud och bortskuro aldeles de, särskildta casus utmärkande, ordens ändelser, hvilka vi ännu finna i behåll hos Stjernhjelms och Axel Oxenstjerna. Men igenom den begärlighet, med hvilken man uppsnappade de, i alla afseenden omogna pennfostren af dessa lika smak-, snille- och tanklösa Rimmare, utbreddes deras eländiga Patois öfverallt och blef snart det allmänna skrifspråket. Man behöfver också ej mera än lägga t. ex. Dilogai Carla Segersköld eller Rydelii Förnuftsöfningar bredvid Stjernhjelms prosaiska uppsatser eller bröderne Petri's skrifter, för att se huru oändligen mycket språket, på kort tid, förlorat i renhet, manlig gång, välklang och precision.

(Forts. e. a. g.)

Teckningar af Flick-charakterer.

För att kunna teckna *alla* Flick-charakterer, behöfdes, till det minsta, att hafva varit Öfver-Uppsyningsman i Salig Konung Salomos Harem; Resultatet af de observationer, som nu för tiden kunna göras, är att det gifves:

1) Lustiga, godartade Flickor, som i stället för hufvud blott hafva tvenne fötter, kunna ej något annat än skratta, sjunga och prata. De äro aldrig oftare besjälade, än då de få dansa, -- liksom blindatiggare, hvilka sjunga så länge som den lilla gossen förer dem kring folkhoppen.

2) Sätta och tendra, hvilka, i stället för människokärlek, hafva, hvad de så ofta dermed förvexla, kärlek till män. De tåla ej någon annan Fru, än den de skåda i spegeln, och äro rädda för alla andra spöken, utom för dem af kött och blod.

3) Prosaiska, hushållsamma, hvilka gifva sig endast för att få koka i eget

kök, och äro precis så goda eller onda som man vill hafva dem. De anse mannen som ett arf, en liten kåltäppa; det är icke mannen sjelf de älska, det är hans namn, hans penningar. De kunna, liksom vissa af forntidens Gudinnor, afmålas med skägg.

4) Iskalla, hvilka, under det de göra sin toilette, noga öfverläsa hvad de den dagen skola tala eller göra. -- De öfverläsa sig aldrig, visa sig aldrig glada eller ledsna mer än jemt så mycket som de förut inom sig beslutit. De vilja gerna gifva sig, men blott för att hafva någon som kan folja dem på Baler, Spektakler och Promenader.

5) Befängda, gallartade, hvilka blifva så länge goda, som de äro instängda.

Strödda Underrättelser.

I Golconda är den seden öfelig, att 9 Danserskor sammanfläta sig till form af en Elefant. En utgör snabeln, 4 hans ben, 3 hans rygg och 1 svansen. Konungen sätter sig derefter på denna besynnerliga Elefant, och visar sig i denna ståt för det jublande Folket.

Då Prins Antiochus Kantemir skref sin första satir emot Ryska Pöbeln, belönade honom Kejsarinnan *Anna* med ett honorarium af 1000 Bänder, så att 70 Bänder kunde räknas för hvarje tryckt sida.

Då Tragedien *Meropé* gafs i Paris, i Febr. 1743, begärde Publikén se Författaren, hvarföre Voltaire infördes i Marskalkinnan de Villars Loge. Parterren ropade: "Fru Hertiginna! omfamna honom! hon gjorde det under Publikens glädjerop. -- "Jag blef offentligen kysst, sade Voltaire, likasom Alain Chartier af Prinsessan Margaretha af Skottland, endast med den skilnad att han sof, men jag var så vaken som nu."

N:o 20 utgifves nästa Torsdag.

Stockholm, tryckt hos JOHAN IMNELIUS.